

УДК 373.2.091.33:376](045)

https://doi.org/10.52058/3041-1572-2025-5(13)-24-33

Авраменко Оксана Олександрівна кандидат педагогічних наук, доцент, доцент кафедри психології та педагогіки розвитку дитини, Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини, м. Умань, https://orcid.org/0000-0003-1295-8841

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ПЕДАГОГІЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ЗАКЛАДАХ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ В УМОВАХ ІНКЛЮЗІЇ

Анотація. У статті проаналізовано особливості використання інноваційних педагогічних технологій у практиці роботи закладів дошкільної освіти в умовах інклюзивного навчання. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю забезпечення якісної освіти для дітей з особливими освітніми потребами та створення такого освітнього середовища, яке сприяє розвитку кожної дитини незалежно від її індивідуальних особливостей.

Розкрито поняття «педагогічні технології», як системно організовані форми, методи і прийоми навчання, що зорієнтовані на досягнення чітко визначених результатів, відіграють ключову роль у забезпеченні ефективності інклюзивного освітнього процесу.

У межах дослідження здійснено класифікацію педагогічних технологій, які можуть бути адаптовані до потреб інклюзивного середовища: технології особистісно орієнтованого навчання, інтерактивні методи, ігрові та арт-терапевтичні методики, технології розвитку емоційного інтелекту, проектні та ситуаційні методи.

Розглядаються бар'єри, які можуть ускладнювати впровадження педагогічних технологій та окреслено умови ефективного впровадження цих технологій, серед яких – підвищення професійної компетентності педагогів, міждисциплінарна взаємодія фахівців, адаптація освітнього середовища до потреб конкретних вихованців. Встановлено, що їх реалізація педагогічних технологій в інклюзивному просторі закладу дошкільної освіти можлива лише за умови поєднання методичної гнучкості, емоційної підтримки дитини та використання індивідуального підходу.

У дослідженні використано комплекс теоретичних методів: аналіз та узагальнення наукової літератури з теми інклюзивної освіти, порівняльний аналіз педагогічних технологій, структурно-функціональний підхід до вивчення адаптаційних механізмів у ЗДО. Також проаналізовано практичний досвід впровадження технологій у конкретних закладах дошкільної освіти.

Ключові слова: інклюзія, дошкільна освіта, педагогічні технології, особливі освітні потреби, інклюзивне навчання, ігрові методики.

Avramenko Oksana Oleksandrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor, Pavlo Tychyna Uman State Pedagogical University, Uman, tel: (068) 103-28-72, https://orcid.org/0000-0003-1295-8841

FEATURES OF THE USE OF PEDAGOGICAL TECHNOLOGIES IN PRESCHOOL EDUCATION INSTITUTIONS IN THE CONDITIONS OF INCLUSION

Abstract. The article analyzes the peculiarities of using innovative pedagogical technologies in the practice of preschool education institutions in the context of inclusive education. The relevance of the study is stipulated by the need to ensure quality education for children with special educational needs and to create an educational environment that promotes the development of each child regardless of their individual characteristics.

The author defines the concept of «pedagogical technologies» as systematically organized forms, methods and techniques of teaching that are focused on achieving clearly defined results and play a key role in ensuring the effectiveness of the inclusive educational process.

The study classifies pedagogical technologies that can be adapted to the needs of an inclusive environment: personality-oriented learning technologies, interactive methods, game and art therapy methods, emotional intelligence development technologies, project and situational methods.

The barriers that can complicate the implementation of pedagogical technologies are considered and the conditions for the effective implementation of these technologies are outlined, including the improvement of teachers' professional competence, interdisciplinary interaction of specialists, and adaptation of the educational environment to the needs of specific students. It has been established that their implementation of pedagogical technologies in the inclusive space of preschool education is possible only if there is a combination of methodological flexibility, emotional support for the child and the use of an individual approach.

The study used a set of theoretical methods: analysis and synthesis of scientific literature on inclusive education, comparative analysis of pedagogical technologies, structural and functional approach to the study of adaptation mechanisms in preschool education. The practical experience of implementing technologies in specific preschool education institutions is also analyzed.

Keywords: inclusion, preschool education, pedagogical technologies, special educational needs, inclusive education, play-based methods.

Постановка проблеми. Сучасна система дошкільної освіти в Україні перебуває на етапі активного впровадження інклюзивної моделі навчання, що вимагає не лише змін у нормативно-правовій базі, але й переосмислення педагогічних підходів до організації освітнього процесу. У центрі інклюзивної освіти перебуває дитина з її унікальними потребами, здібностями та можливостями. Це зумовлює необхідність використання педагогічних технологій, здатних адаптуватися до індивідуального темпу розвитку, типу сприйняття інформації та соціально-емоційного стану кожної дитини [6,12]. Актуальність дослідження визначається тим, що педагогам закладу дошкільної освіти сьогодні необхідно володіти не лише традиційними методами навчання, а й інноваційними педагогічними технологіями, які сприяють реалізації принципів інклюзії. У цьому контексті постає потреба у систематизації та аналізі педагогічних технологій, які можуть бути ефективно використані у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами [6].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика впровадження інклюзії в закладах дошкільної освіти набула особливої актуальності впродовж останнього десятиліття та стала предметом активного наукового аналізу. Значну увагу питанням адаптації педагогічних технологій до потреб інклюзивного освітнього середовища приділяють такі дослідники, як І. Богданець-Білоскаленко, Т. Ісаєва, О. Ковшар А. Колупаєва, Л. Кондратова, М. Лемещук, Н. Лещій, І. Малишевська, О. Савченко, В. Синьов, О. Скрипник, Н. Софій, С. Цимбал-Слатвінська, М. Шеремет, Л. Шипіцька [6,7,10,12]. У своїх працях науковці підкреслюють важливість створення розвивального середовища, здатного забезпечити ефективну соціалізацію, навчання та розвиток дітей з особливими освітніми потребами.

Мета статті – визначити сутність педагогічних технологій у контексті інклюзивної освіти, класифікувати та описати види технологій та доцільність їх використання у роботі з дітьми з особливими освітніми потребами.

Виклад основного матеріалу. Інклюзія у дошкільній освіті спрямована на забезпечення рівного доступу до якісного освітнього процесу для всіх дітей, незалежно від особливостей їхнього розвитку, соціального статусу чи стану здоров'я, що підтверджують чинні законодавчі документи. Конституція України (ст. 53) закріплює загальне право на освіту, що є основоположним для розробки галузевих законів [5].

Закон України «Про освіту» (2017) визначає засади інклюзивного навчання, встановлює принцип недискримінації, підтримки та поваги до різноманітності, а також надає юридичне визначення поняттю «інклюзивне навчання», що уможливлює його практичне застосування в системі освіти. Закон України «Про дошкільну освіту», зокрема в статті 12, зобов'язує заклади дошкільної освіти створювати відповідні умови для розвитку дітей з

особливими освітніми потребами, враховуючи необхідність індивідуального підходу до кожної дитини [5].

Доповненням до освітнього законодавства є Закон України «Про реабілітацію осіб з інвалідністю в Україні», який забезпечує комплексний підхід до підтримки дитини, включно з освітнім, соціальним та медичним компонентами. Сукупність цих нормативних актів закладає основи для ефективного функціонування інклюзивної системи в закладах дошкільної освіти та забезпечення прав дітей з особливими потребами на повноцінну участь в освітньому процесі.

В «Методичних рекомендаціях щодо організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти» затверджених Наказом МОН № 104 від 06.02.2020 року передбачено комплексне тлумачення основоположних принципів інклюзії в дошкільному освітньому просторі. Документ має ключове значення для формування ефективної моделі інклюзивного навчання та передбачає низку структурних компонентів [11].

Зокрема, одним із важливих компонентів є впровадження командного (тімбілдингового) підходу в організацію інклюзивного навчання. Цей підхід ґрунтується на міждисциплінарній взаємодії учасників освітнього процесу, яка включає адміністрацію закладу, педагогічних працівників, асистента вихователя, батьків дитини з особливими освітніми потребами (ООП), а також фахівців ІРЦ. Така модель сприяє формуванню єдиної освітньої траєкторії дитини, забезпечує координацію дій, обмін інформацією, спільне планування та оцінювання ефективності навчання. У вищезазначеному документі наголошується на необхідності модифікації фізичного, соціального та дидактичного середовища відповідно до потреб дітей з ООП. Освітнє середовище повинно бути інклюзивним, безпечним, доступним та стимулюючим. До обов'язкових заходів належать: забезпечення безбар'єрного доступу до приміщень; використання спеціальних дидактичних матеріалів; організація зон для сенсорної релаксації; зменшення кількості подразників у середовищі для дітей із порушеннями спектра аутизму тощо.

У нормативі чітко визначено функціонал асистента вихователя, який є ключовим учасником інклюзивного процесу. Асистент забезпечує підтримку дитини з ООП під час освітнього процесу, сприяє її соціалізації, виконує організаційно-педагогічні функції та взаємодіє з іншими фахівцями в межах командного підходу. Його діяльність не дублює функції вихователя, а має на меті створення сприятливих умов для інтеграції дитини у колектив та максимального врахування її індивідуальних особливостей.

Стратегічним інструментом індивідуалізації освітнього процесу для дитини з ООП є індивідуальна програма розвитку. Вона розробляється міждисциплінарною командою на основі висновку ІРЦ та за участі батьків. У

програмі чітко окреслюються: освітні цілі відповідно до потенціалу дитини; спеціальні освітні послуги; адаптації та модифікації; форми і методи взаємодії; критерії оцінювання досягнень дитини [11].

Згідно з визначенням, яке наводить Н. Софій, інклюзивне навчання у закладі дошкільної освіти передбачає «створення адаптивного середовища, у якому кожна дитина має змогу розвиватися відповідно до своїх можливостей, у взаємодії з однолітками та за підтримки фахівців». Ефективне впровадження інклюзії у закладах дошкільної освіти неможливе без цілеспрямованого застосування сучасних «педагогічних технологій», які сприяють адаптації освітнього процесу до індивідуальних можливостей дітей з особливими освітніми потребами [12].

Сучасні тенденції розвитку інклюзивної освіти вимагають оновлення підходів до організації освітнього процесу в закладах дошкільної освіти (ЗДО), особливо з урахуванням потреб дітей з особливими освітніми потребами (ООП).

У наукових доробках Т. Ісаєвої, педагогічні технології в умовах інклюзії трактуються, як «сукупність методів, прийомів та засобів, що забезпечують інтеграцію дітей з особливостями розвитку у спільне освітнє середовище, сприяючи формуванню їхньої пізнавальної, соціальної та емоційної компетентностей». Впровадження таких технологій, як інтерактивне навчання, сенсорний розвиток, ігрова терапія, елементи арт-педагогіки та проєктна діяльність, дозволяє зробити освітній процес гнучким, індивідуалізованим і ефективним [6].

У цьому контексті важливого значення набуває впровадження сучасних педагогічних технологій, які мають бути адаптивними, багатофункціональними й інтегративними, а їхнє практичне застосування – спрямованим на досягнення наступних цілей: розвиток особистісного потенціалу дитини, формування життєвих компетентностей, соціалізація, підвищення рівня самостійності та комунікативності. Ефективне використання інноваційних технологій у ЗДО дозволяє оптимізувати педагогічну взаємодію, підвищити мотивацію до навчання та забезпечити варіативність освітніх траєкторій для дітей з ООП.

До актуальних інноваційних технологій, які демонструють високу результативність у практиці закладів дошкільної освіти належать ігрові методики, які є провідним видом діяльності дошкільника, що забезпечує не лише навчальний, а й терапевтичний ефект [6]. Через гру дитина пізнає світ, засвоює соціальні ролі, розвиває мовлення, емоційну сферу, координацію рухів. Для дітей з ООП гра виступає засобом ненав'язливої адаптації до колективу, зниження тривожності, формування навичок взаємодії. З практичної точки зору доцільним є використання дидактичних, сюжетно-рольових, розвивальних та рухливих ігор, адаптованих до індивідуальних можливостей дитини.

Методика М. Монтессорі заснована на принципах вільного вибору діяльності, самостійності та розвитку внутрішньої мотивації. Особливо ефективною вона є для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку, аутизмом, сенсорними порушеннями. Практична реалізація передбачає створення спеціального розвивального середовища, забезпеченого дидактичними матеріалами, що стимулюють розвиток сенсомоторики, уваги, мовлення та мислення.

Арт-терапія охоплює різноманітні види художньої діяльності (малювання, ліплення, музикотерапію, драмотерапію тощо) і є ефективним засобом психоемоційної стабілізації. З практичного боку арт-терапевтичні заняття дозволяють педагогам діагностувати внутрішній стан дитини, розвивати її емоційний інтелект, знижувати агресивність, тривожність, підвищувати самооцінку. Важливим є також залучення батьків до спільної творчої діяльності з дітьми [6].

Технологія ТРВЗ (Теорія розв'язання винахідницьких завдань) сприяє розвитку логічного та креативного мислення, навичок аналізу й синтезу. У роботі з дітьми дошкільного віку з ООП елементи ТРВЗ можна використовувати у вигляді казкотерапії, логічних задач, завдань на фантазування, що активізують мисленнєву діяльність та уяву. Це особливо корисно при порушеннях мовлення, аутистичних розладах та труднощах у соціальній комунікації.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) відкривають нові можливості для візуалізації навчального матеріалу, індивідуалізації підходів до навчання та комунікації з дитиною. Наприклад, застосування інтерактивних панелей, адаптивного програмного забезпечення, електронних ресурсів дозволяє дітям з порушеннями слуху, зору чи мовлення ефективно засвоювати навчальний матеріал. У практичному вимірі важливо забезпечити педагогів необхідними навичками цифрової грамотності та створити умови для безперешкодного доступу дітей до ІКТ [6].

Попри актуальність і потенціал сучасних педагогічних технологій у контексті інклюзивного навчання, їх ефективне впровадження в практику діяльності закладів дошкільної освіти зустрічається з рядом системних проблем, які мають як організаційний, так і методико-психолого-педагогічний характер, і значною мірою впливають на якість освітнього процесу для дітей з особливими освітніми потребами (ООП). А саме:

1. Недостатня підготовка педагогічних кадрів до роботи з дітьми з ООП. Більшість педагогів закладів дошкільної освіти не мають достатнього рівня спеціальної підготовки, необхідної для реалізації інклюзивного підходу. Зокрема, бракує знань у сфері спеціальної педагогіки, психології розвитку дитини з ООП, методів диференційованого навчання та використання

адаптованих педагогічних технологій. Це обмежує можливості педагогів ефективно планувати й реалізовувати індивідуальні освітні траєкторії та адекватно реагувати на освітні запити дитини [1, 7, 8, 14].

2. Брак адаптованих методичних матеріалів та інструментарію. На думку О. Тараненко «відсутність якісних адаптованих методичних матеріалів для роботи з дітьми з різними нозологіями ускладнює впровадження інноваційних педагогічних технологій» [13]. Освітній простір інклюзивних груп часто не забезпечений методичними розробками, дидактичними матеріалами та інструментами, пристосованими до потреб дітей з різними нозологіями. Стандартні методичні засоби не враховують індивідуальних особливостей розвитку таких дітей, що ускладнює реалізацію педагогічних технологій у повному обсязі. Крім того, в умовах швидкої диджиталізації освіти відчутний дефіцит доступних електронних ресурсів із елементами інклюзивного дизайну.

3. Проблеми матеріально-технічного забезпечення освітнього процесу. Значна частина закладів дошкільної освіти не має необхідного спеціалізованого обладнання (сенсорних кімнат, адаптивного навчального обладнання, технічних засобів корекції тощо), що є важливою умовою для успішного впровадження технологій інклюзивного навчання. Обмежені фінансові ресурси не дозволяють модернізувати матеріальну базу, що поглиблює освітню нерівність для дітей з ООП [7].

4. Низький рівень міждисциплінарної взаємодії учасників освітнього процесу. Інклюзивне навчання вимагає командної роботи педагогів, асистентів, логопедів, психологів, дефектологів, медичних працівників та батьків. Однак на практиці міждисциплінарна взаємодія часто є фрагментарною або номінальною. Відсутність чіткого розподілу функцій і узгодженості дій між фахівцями знижує ефективність педагогічних технологій і ускладнює розв’язання освітніх, соціальних та емоційних проблем дитини [11].

5. Стійкі стереотипи та упереджене ставлення до інклюзії з боку педагогів і батьків. Суспільна та професійна свідомість ще не до кінця адаптувалася до ідеї інклюзії як норми. Нерідко педагоги демонструють невпевненість, побоювання чи скептицизм щодо навчання дітей з ООП у загальних групах, а батьки – опір інтеграції таких дітей у середовище своїх дітей. Такі стереотипи знижують мотивацію до професійного вдосконалення, уповільнюють реформування інклюзивного простору та створюють бар’єри у реалізації сучасних педагогічних підходів [13].

6. Складність реалізації принципу індивідуалізації освітнього процесу. Одним із ключових принципів інклюзивної освіти є індивідуальний підхід до кожної дитини. Проте на практиці створення та реалізація ІПР (індивідуальної програми розвитку) потребує значних часових, методичних і кадрових

ресурсів. У багатьох ЗДО не налагоджено ефективний механізм розробки, моніторингу та коригування ІПР, що унеможливлює повноцінне впровадження інноваційних педагогічних технологій [11].

Вирішення зазначених викликів має ґрунтуватися на нормативно-правовому забезпеченні, інституційному супроводі, науково-методичній підтримці та активній участі всіх суб'єктів освітнього процесу. До пріоритетного напряму вдосконалення інклюзивного освітнього середовища належать системна підготовка та підвищення кваліфікації педагогічних кадрів. Забезпечення якісної інклюзивної освіти неможливе без фахової компетентності педагогів, зокрема у сфері спеціальної педагогіки, диференційованого навчання, адаптацій педагогічних технологій. Доцільним є впровадження сертифікованих програм післядипломної освіти, онлайн-курсів, майстер-класів з інклюзії та супроводу дітей з ООП [7].

Інклюзивне навчання потребує гнучких освітніх програм, які враховують різнорівневий розвиток дітей та дають змогу реалізувати принцип індивідуалізації. Розробка програм із варіативною структурою, які дозволяють реалізувати індивідуальні освітні траєкторії, що є ключовою умовою інклюзивної практики. У дослідженнях О. Таранченко акцентується увага на необхідності створення адаптованих, модифікованих програм з урахуванням психофізичних особливостей розвитку дітей та необхідності застосування інноваційних методик, таких як методика Монтессорі, ТРВЗ чи сенсорна інтеграція, дозволяє більш ефективно інтегрувати дитину в освітній процес [13].

На думку Л. Герасименко організація мультидисциплінарної взаємодії в межах команди психолого-педагогічного супроводу є основою ефективної реалізації індивідуальної програми розвитку та сприяє ранньому виявленню освітніх труднощів, адаптації технологій до конкретних потреб та координації дій усіх учасників освітнього процесу. У команду супроводу мають входити фахівці різного профілю, що забезпечують психолого-педагогічну, корекційну й соціальну підтримку [3].

У науковому дослідженні О. Голюк зазначається, «передумовою позитивного сприйняття інклюзії всіма учасниками освітнього процесу є формування толерантного та інклюзивного мікроклімату в закладі дошкільної освіти» [4]. Стереотипи та бар'єри долаються шляхом просвітницької роботи, реалізації програм соціального й емоційного навчання, формування середовища підтримки. Практики, які сприяють розвитку емпатії, комунікативної культури та прийняття різноманітності, рекомендуються у методичних матеріалах МОН України, ЮНІСЕФ та низці досліджень сучасних вчених.

Висновки. Таким чином, сучасні педагогічні технології є ключовим компонентом успішної реалізації інклюзивного навчання на рівні ЗДО. Вони дозволяють не лише підвищити якість освітнього процесу, а й створити сприятливі умови для всебічного розвитку кожної дитини, незалежно від її індивідуальних можливостей та потреб.

Успішне впровадження педагогічних технологій в умовах інклюзії у закладах дошкільної освіти потребує комплексного підходу, який включає педагогічну гнучкість, співпрацю між фахівцями та дотримання принципу дитиноцентризму в освітньому процесі. Застосування спеціально адаптованих ігрових, арт-терапевтичних та інтерактивних технологій сприяє повноцінній участі дітей з особливими освітніми потребами у взаємодії з однолітками.

Отож, інклюзія в дошкільній освіті – це не лише забезпечення доступу, а й активна педагогічна діяльність, спрямована на формування умов для всебічного розвитку кожної дитини, де педагогічні технології виступають ключовим інструментом досягнення інклюзивних цілей.

Література:

1. Андрєєва, М. Ф. Теоретичний аналіз сутності та структури поняття готовності майбутнього вихователя до роботи в інклюзивному середовищі ЗДО. *The Scientific Heritage*. 2021. № 78-4.
2. Базовий компонент дошкільної освіти в Україні від 12.01.2021 р. № 33 URL: https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilnaosvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini (дата звернення: 30.04.2025).
3. Герасименко, Л. Сучасні підходи до формування інклюзивного освітнього середовища у вимірі європейських стандартів. *Вища освіта України у контексті інтеграції до європейського освітнього простору.* 81 (III). С. 18–27.
4. Голюк, О. А. Організаційно-педагогічні умови набуття майбутніми вихователями ДНЗ фахових компетентностей для роботи в інклюзивному середовищі. *Освіта дітей з особливими потребами: від інституалізації до інклюзії.* 2016. С. 79–82.
5. Закон України «Про освіту». URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19
6. Ісаєва Т. А. Інноваційні педагогічні технології в умовах інклюзивної освіти. *Психолого-педагогічні проблеми сільської школи*. 2017. Вип. 58. С. 45–50.
7. Ковшар, О. В. Створення інклюзивного освітнього середовища для дітей з особливими освітніми потребами в умовах сучасного закладу дошкільної освіти. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова.* Серія 5 : Педагогічні науки : реалії та перспективи : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. Вип. 67. С. 122-126.
8. Коновалова Н. В. Професійна підготовка вихователів до роботи в умовах інклюзії. *Педагогіка і психологія*. 2020.
9. Лист МОН № 1/9-411 від 02.07.2020 «Щодо організації інклюзивного навчання в ЗДО» URL: https://mon.gov.ua/npa/list-mon-shodo-organizaciyi-diyalnosti-inklyuzivnih-grup-v-zakladah-doshkilnoyi-osvit (дата звернення: 30.04.2025).
10. Малишевська І. Актуальні аспекти впровадження інклюзивної освіти в Україні. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2016. Вип. 13. С. 205-211.
11. Міністерство освіти і науки України. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо організації інклюзивного навчання у закладах дошкільної освіти: Наказ від 06.02.2020 р. № 104 URL: https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-organizaciyi-inklyuzivnogo-navchannya-u-zakladah-doshkilnoyi-osviti. (дата звернення: 30.04.2025).
12. Софій Н. З. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи. *Імідж сучасного педагога*. 2015. № 7. С. 3–7.
13. Таранченко О. М. Інклюзивна освіта: теорія і практика. К.: Логос, 2021.
14. UNICEF. Inclusive Education in Practice: A Guide for Educators. 2020.

References:

1. Andrieieva, M.F. (2021). Teoretychnyi analiz sutnosti ta struktury poniattia hotovnosti maibutnoho vykhovatelia do roboty v inkliuzyvnomu seredovyshchi ZDO [Theoretical analysis of the essence and structure of future educator's readiness to work in an inclusive preschool environment]. *The Scientific Heritage*, (78-4) [in Ukrainian].

2. Bazovyi komponent doshkilnoi osvity v Ukraini vid 12.01.2021 r. No 33 [Basic component of preschool education in Ukraine from January 12, 2021, No 33]. Retrieved from https://mon.gov.ua/ua/osvita/doshkilnaosvita/bazovij-komponent-doshkilnoyi-osviti-v-ukrayini (accessed: 30.04.2025) [in Ukrainian].

3. Herasymenko, L. (n.d.). Suchasni pidkhody do formuvannia inkliuzyvnoho osvitnoho seredovyshcha u vymiri yevropeiskykh standartiv [Modern approaches to forming an inclusive educational environment according to European standards]. *Vyshcha osvita Ukrainy u konteksti intehratsii do yevropeiskoho osvitnoho prostoru,* 81(III), 18–27 [in Ukrainian].

4. Holiuk, O.A. (2016). Orhanizatsiino-pedahohichni umovy nabuttia maibutnimy vykhovateliamy DNZ fakhovykh kompetentnostei dlia roboty v inkliuzyvnomu seredovyshchi [Organizational and pedagogical conditions for acquiring professional competencies by future preschool teachers for working in an inclusive environment]. *Osvita ditei z osoblyvymy potrebamy: vid instytualizatsii do inkliuzii,* 79–82 [in Ukrainian].

5. Zakon Ukrainy «Pro osvitu» [Law of Ukraine «On Education»]. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-19 [in Ukrainian].

6. Isaeva, T.A. (2017). Innovatsiini pedahohichni tekhnolohii v umovakh inkliuzivnoi osvity [Innovative pedagogical technologies in the context of inclusive education]. *Psykholoho-pedahohichni problemy silskoi shkoly*, (58), 45–50 [in Ukrainian].

7. Kovshar, O.V. (2019). Stvorennia inkliuzyvnoho osvitnoho seredovyshcha dlia ditei z osoblyvymy osvitnimy potrebamy v umovakh suchasnoho zakladu doshkilnoi osvity [Creating an inclusive educational environment for children with special educational needs in a modern preschool]. *Nauk. chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova. Ser. 5: Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy*, 67, 122–126. Kyiv: Vyd-vo NPU imeni M.P. Drahomanova [in Ukrainian].

8. Konovalova, N.V. (2020). Profesiina pidhotovka vykhovateliv do roboty v umovakh inkliuzii [Professional training of educators to work in inclusive conditions]. *Pedahohika i psykholohiia* [in Ukrainian].

9. Lyst MON No 1/9-411 vid 02.07.2020 «Shchodo orhanizatsii inkliuzyvnoho navchannia v ZDO» [Letter of Ministry of Education and Science No. 1/9-411 dated 02.07.2020 «Regarding the organization of inclusive education in preschools»]. Retrieved from https://mon.gov.ua/npa/list-mon-shodo-organizaciyi-diyalnosti-inklyuzivnih-grup-v-zakladah-doshkilnoyi-osvit (accessed: 30.04.2025) [in Ukrainian].

10. Malyshevska, I. (2016). Aktualni aspekty vprovadzhennia inkliuzivnoi osvity v Ukraini [Current aspects of implementing inclusive education in Ukraine]. *Problemy pidhotovky suchasnoho vchytelia*, (13), 205–211 [in Ukrainian].

11. Ministerstvo osvity i nauky Ukrainy. (2020). Pro zatverdzhennia Metodychnykh rekomendatsii shchodo orhanizatsii inkliuzyvnoho navchannia u zakladakh doshkilnoi osvity: Nakaz vid 06.02.2020 r. No 104 [On approval of methodological recommendations on organizing inclusive education in preschools: Order No. 104 dated 06.02.2020]. Retrieved from https://mon.gov.ua/ua/npa/pro-zatverdzhennya-metodichnih-rekomendacij-shodo-organizaciyi-inklyuzivnogo-navchannya-u-zakladah-doshkilnoyi-osviti (accessed: 30.04.2025) [in Ukrainian].

12. Sofii, N.Z. (2015). Inkliuzyvna osvita: realii ta perspektyvy [Inclusive education: realities and prospects]. *Imidzh suchasnoho pedahoha,* (7), 3–7 [in Ukrainian].

13. Taranchenko, O.M. (2021). Inkliuzyvna osvita: teoriia i praktyka [Inclusive education: theory and practice]. Kyiv: Lohos [in Ukrainian].

14. UNICEF. (2020). *Inclusive Education in Practice: A Guide for Educators* [in English].